

МАНАСТИРСКА МРЕЖА В ЗАПАДНИТЕ НАХИИ НА ВИДИНСКИЯ САНДЖАК КАТО ЧАСТ ОТ ВИДИНСКА ЕПАРХИЯ ПРЕЗ XVI–XVIII ВЕК

Атанаска Стамболийска

THE MONASTERY NETWORK IN THE WEST NACHIA OF THE SANJAK OF VIDIN AS A PART OF THE EPARCHY OF VIDIN IN 16TH – 18TH CENTURIES

Атанаска Стамболийска

Abstract: *The article draws its attention on the monasteries located on the territory of the border western nachia of the sanjak of Vidin, which were part of then eparchy of Vidin – Fetch-ul Islam, Timok, Svurlig, Banya and Cherna Reka. The number of monasteries is 29, which presents the lively religious life of these Bulgarian lands in the considered period. In the 16th–18th centuries they were part of the Metropolis of Vidin and now those which survived, are part of the Serbian Orthodox church.*

Key words: *Vidin, eparchy, monasteries.*

Настоящата статия има за цел да разгледа манастири, които са се намирили на територията на пограничните западни нахии на Видинския санджак – Фетх-ул ислям, Тимок, Свърлиг, Баня и Черна река (прил. 1.). През периода XV–XVIII в. манастирите са били част от диоцеза на Видинската митрополия, а днес са подчинени на Сръбската православна църква.

През XII–XIV в. диоцезът на Видинската митрополия е обхващал териториите на север – р. Дунав до устието на р. Морава; на запад – по течението на р. Морава до град Алексинац; на юг – от град Алексинац до Берковския балкан; на изток – до днешния град Оряхово [Василев, Й. 1999, с. 25]. Под юрисдикцията на митрополията по време на Второто българско царство са се намирили Врачанска, Кутловишка, Берковска и Нишавска епископия с център Пирот [Цухлев, Д. 1932, с. 485].

След османското завладяване на балканските земи и настъпилите промени в църковните структури на Православната църква границите на Видинския диоцез също търпят промени. От запазените османски документи – фермани, берати и регистри, от пътеписната литература и домашни извори – се вижда, че има пълно припокриване на административните граници на Видинския санджак с епархийските. Най-ранното досега известно официално сведение

за териториалния обхват на Видинската епархия през османския период е бератът, който султан Махмуд I (1730–1754) дава през 1733 г. на митрополит Калиник (1731–1754) г., адресиран е до кадиите на Видин, Баня и Черни Лом. В текста е отбелязано, че митрополията обхваща и други кази, но техните названия не са записани [Кабрда, Й. 1957, с. 393]. Сведения за териториалния обхват на епархията по времето на същия митрополит се съдържат и в фермана, който султан Осман III (1754–1757) дава през 1754 г. на митрополит Мелетий (1754–1763). Текстът му гласи че самостоятелните епархии с центрове Враца, Берковица и Кутловица се закриват и преминават под църковната юрисдикция на Видинската митрополия [Ихчиев, Д. 1905, с. 118]. От втората половина на XVII в. Свърлижката епископия, която до този момент е част от територията на Видинска епархия, е териториално намалена, след като отнея е отнет Пирот, преминал към Софийския санджак. До втората половина на XVIII в. териториите, включени в диоцеза на Видинска епархия, са разширени с присъединяването на Врачанска, Берковска и Кутловишка епархия. Това териториално разширение не се запазва дълго. От юрисдикцията на видинския митрополит през 70-те години на XVIII в. се откъсва Врачанска епархия, която преминава към диоцеза на Търновската митрополия [Мишев, Д. 1931, с. 46, бел. 2]. Във втория берат на видинския митрополит Йеремя, издаден отново през 1777 г., е записано, че епархията му включва Видин, казата Фетх-юл ислям и околностите ѝ [Мишев, Д. 1931, с. 62–68]. В третия берат, издаден на същия митрополит отново през 1777 г., се изброяват подчинените му кази – Видин, Сахра, Чезник (вероятно Железник, между Кладово и Голубац (Голубине?) Завора (Извор), Лом, Баня, Тимок (вероятно областта около едноименната река), Исфирлик (Свърлиг), Гургусовец (Княжевац) и Фетислам (Кладово) [Радосављевић, Н. 2002, с. 176, Радосављевић, Н. 2004, с. 204–220]. До формирането на Тимошката митрополия през 1834 г. Видинската епархия обхваща околностите на Зайчар, Гургусовец, Фетх-юл ислям (Кладово) и Неготин [Радосављевић, Н. 2002, с. 178]. След 1834 г. тези нахии са откъснати от Видинска епархия и преминават под църковното управление на Тимошката митрополия като част от автономната Сръбска архиепископия.

Манастирската мрежа на територията на нахия Фетх-юл-ислям

В публикуваните османски описи за нахия Фетх-юл ислям за периода 1530–1535 г. няма регистрирана манастирска обител въпреки населението от 9000 човека, което според данните е обитавало града и 101-те села [Боянич-Лукач, Д. 1968–1869, с. 78]. Според данните от иджмал регистъра на Видинския санджак за 1560 г. в нахията са регистрирани пет манастира: „Виратна“, „Света Тороиче“, „Въведение Пречисте“, „Свети Никола“ и още един „Света Тороиче“ [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. За нито един от тях не е посочено, че е „извън регистъра“, т.е. може да се приеме, че са били включени в предходни данъчни

списъци на нахията и съответно съществуват от по-рано. Прави впечатление, че два от манастирите са имали за покровител Света Троица. Култът към Светата Троица в този район явно е разпространен, като се има предвид, че през следващите векове голяма част от селските църкви също имат именно нея за свой патрон [Неофит, митр. Видински, 1924, pass.]. Първият манастир, включен в описа, е манастирът „Виратна“ [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. Той, единствен от манастирите, е записан по името на селището, в чиито околности е разположен. Село Вратна се намира на северозапад от град Неготин на р. Вратна, десен приток на р. Дунав. Според местното население името на манастира идва от огромните „врати“ или „порти“, които р. Ябука е оформяла в продължение на хиляди години. От първоначалния градеж на манастирската църква днес не е запазено нищо. Северозападно от манастира личат основи на малка еднокорабна църква [Бошковић, Б. 1950, 1, с. 197, 199, сл. 39; 140, сл. 40–42]. Сравнен с останалите записани манастири от тази нахия, манастирът „Виратна“ е плащан най-висок данък – 300 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. Според Т. Балкански, за известен период от време в него пребивавал св. Никодим Тисмански [Балкански, Т. 1996, с. 119]. Сведения за манастира от по-късно време липсват, но в наши дни той е действащ.

Като султанско владение в нахията са регистрирани два манастира с покровител Св. Троица. Единият е с годишен данък от 150 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111], а другият с данък от 100 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. Благодарение на археологическите проучвания, писмените извори, географски карти и местни предания, двата манастира могат да бъдат локализирани.

В разглеждания опис е записано с. Манастирица, намиращо се западно от Кладово [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111, 209]. На север от селото е имало манастир, познат под името „Манастирица“. Бил е разположен на левия бряг на потока Шайна, който се влива в река Шайна [Кнежевић, Б. 1985, с. 162, сн. 2]. Според народното предание манастирът е основан от св. Никодим Тисмански. Това намира потвърждение и в житието на светеца, където четем, че: *„Никодим дошъл на място, наречено Шайна, близо до Дунав, в околностите на Кладово. С течение на времето монашеското братство се увеличило и това породило необходимостта от построяване на църква. В района на Шайна монасите издигали малка църква, посветена на Св. Троица“* [Кнежевић, Б. 1985, с. 167; Иречек, К. 1978, с. 379]. Сведения за обителта се съдържат и в муфассал регистъра на Видинския санджак от 1586 г. Записаният данък, плащан от манастира, е 220 акчета. Данъчно обложената земеделска продукция има следния финансов еквивалент: 2 мери пшеница – 80 акчета, 2 мери ръж – 40 акчета, 5 медри – шира – 30 акчета, пчеларина – 40 акчета, десятък от плодовете и зеленчуковата градина – 20 акчета и от овцете – 10 акчета [Кнежевић, Б. 1985, с. 163]. От недатиран регистър, съставен по време на управлението на

султан Мурад III (1574–1595), става ясно, че годишният му данък възлиза на 150 акчета [Кнежевић, Б. 1985, с. 163, бел. 7]. За манастира има запазени сведения и от периода на австрийската окупация на района през 1718–1739 г. В описание на пограничните нахии, съставено след подписването на Пожаревацкия мир от 1718 г., има означен манастир без име, южно от Сип, северо-западно от Кладово и Поврџска. Вероятно това е манастирът „Света Троица“ [Кнежевић, Б. 1985, с. 1]. Манастирът продължава да съществува и през XIX в., но вече като част от епархията на Сръбската църква. В края на XIX в. обителта е останала без монаси и църквата му е превърната в енорийска. Според списъците на църковните власти от 1874 г. поради срутване църквата е затворена. В същия списък се чете, че името на храма е сменено от „Света Троица“ на „Свети Дух“, което се ползва и в наши дни [Кнежевић, Б. 1985, с. 164].

Записаните селища в османските регистри, в съчетание с археологическите проучвания могат да дадат отговор на въпроса къде трябва да се търси местоположението и на другия манастир „Света Троица“. В султанския хас на нахия Феит-юл ислям за 1560 г. е записано село Горно Кобашниче и село Долно Кобешниче [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. Селата са разположени на юго-изток от Неготин, на левия бряг на р. Ясеничка, десен приток на р. Дунав. Два факта, споменати в описа от 1560 г., позволяват да се даде отговор на въпроса за времето на възникване на селищата: 1. Като се има предвид, че през 1560 г. те вече са разделени, става ясно, че са съществували преди времето на регистрацията. 2. Записани са в графата „земи на филурджии“, а териториите, които са обитавани от тази категория население, са включени в османските регистри вероятно преди 60-те години на XVI в. [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 48–49], т.е. до този момент не са попадали в данъчните списъци. Това предполага, че селото е съществувало още от времето на свободната българска държава. В околностите на селото са открити основите на манастир, посветен на „Света Троица“. Местното население го е наричало „Блатски манастир“ [Кнежевић, Б. 1985, 163–164]. Като се има предвид времето на възникване на селото, може да се предположи, че манастирът също е съществувал във времето преди османското завоевание. От данните на регистъра се вижда, че данъкът, който е плащал възлиза на 100 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. В сравнение с данъчните задължения на останалите регистрирани манастири от нахията тази сума е най-ниска. Липсата на други сведения за манастира не дава възможност да се отговори на редица въпроси относно неговата история и развитие, брой на монашеското братство и вид на манастирското стопанство. Няма сведения кога и по какви причини манастирът е престанал да съществува.

Друг регистриран манастир е „Свети Никола“. В географския показалец на територията на Видинския санджак Д. Боянич-Лукач пише, че местоположението на манастира е неустановено [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 203]. Отговор

на въпроса къде евентуално би могъл да се намира този манастир, могат да дадат сведенията за селищата, записани в нахията, съпоставени с данните на археологията и местните предания. В околностите на Неготин се намира село Буковче [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111, 191], до което е разположен манастир, известен сред местното население като Буковски. Манастирската църква носи името на свети Никола [Манастир Буково]. Не е известно кога е основан манастирът, ранната му история също остава неясна. Единственото, което е известно, е, че през 1560 г. той вече е съществувал и че плаща данък в размер на 180 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 111]. Епизодични сведения за манастира се появяват след XVI в. Над вратата на притвора на манастирската църква е запазен ктиторски надпис, чийто текст гласи: „... *изписа се този божествен храм на светия чудотворец Николай Мириклийски в лето 1684 при бдинския митрополит Софроний и настоятел кир Михаил, игумен Дечанец и с помощта на благоверния и христолюбив ктитор кир Симеон, княз Триенски.*“ [Стојановић, Ј. 1902, с. 435]. Надписът е важен за изясняване на част от историята на манастира. От него става ясно, че той е продължил да съществува и през 80-те години на XVII в., като дори е изографисан отново. Споменати са имената на тогавашния видински митрополит, на настоятеля на храма и ктитора, дарил средства за изписването му. Споменаването на видинския митрополит по безспорен начин показва, че манастирът е бил част от Видинска епархия. Според изследователите на храма притворът е прибавен по-късно, вероятно през 1684 г., когато е изографисан повторно [Бошковић, Б. 1950, с. 197–199, сн. 46, 47 на с. 203]. В олтарната апсида са намерени остатъци от два живописни слоя, като вторият е именно от 80-те години на XVII в. [Бошковић, Б. 1950, с. 199]. През XIX в., почти век и половина по-късно, манастирът отново се споменава в записките на пътешествениците, които преминават през тези земи. Свои впечатления от манастира е записал унгарският пътешественик Бенямин Калай, който през 1868 г. е посетил този район на империята. Ето какво споделя той: „... *най-сетне отбивайки се от шосето, излязохме на един страничен път под неготинските лозя, който скоро навлезе надолу по една стръмна долина. След около четвърт час стигнахме до буковайския манастир, който се намираше скрит между дървета на склона на височината. Цялата обител се състои от една твърде малка църква и няколко ниски, най-вече дървени постройки.... Игуменът ни посрещна и естествено най-напред влязохме в църквицата, където моите придружители по сръбски обичай целунаха наред една икона и произнесоха кратка молитва. Светиците от фреските са твърде повредени от турските куруми... На излизане всички оставихме по някоя пара на една табличка и тръгнахме след игумена, който ни поведе край манастира на едно прелестно място, засадено с дървета, където беше сложена масата.*“ [Маджарски пътешественици за Балканите, т. 2, с. 98]. Въпреки, че липсват сведения за ранната история на манас-

тира, тези единични споменавания дават основание да се предположи, че той е съществувал през целия период на османската власт, като продължава да съществува и днес.

За манастира „**Въведение Пречисте**“ в публикувани османски регистри липсват сведения.

Манастирска мрежа в нахия Тимок

Според данните от иджмал регистъра за 1560 г. освен отбелязаните 149 населени места са записани и пет манастира. Четири са били на територия, намираща се във владение на спахии, а един е в границите на султанския хас. На първо място, ще разгледам манастирите в рамките на спахийските тимари.

В тимара на Мансур са регистрирани два манастира – манастир „**Пречиста**“ с данък от 100 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 129] и манастир „**Арахангел**“, записан извън регистър, с данък от 50 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 129].

Не е ясно времето на основаване на манастир „**Пречиста**“. Регистърът не дава сведения дали е бил обитаван от духовни лица. Липсата на пояснение, че манастирът не е „извън регистъра“, подсказва, че най-вероятно е бил записан в предходната регистрация. Относно местоположението му османският регистратор е отбелязал, че се е намирал близо до село Манастиришниче. Локализацията на селото засега не е установена [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 129]. Интерес представлява името „Манастиришниче“, явен топоним на място, свързано с манастирски живот. Османските регистри дават сведения за времето на съществуване на селото. В иджмал регистъра на санджака от 1454–1455 г. е регистрирано село Манастириче, в което са записани 9 пълночленни домакинства [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 76]. Във фрагментарно запазения регистър от 1466 г. като част от тимарско владение, е регистрирано, село Манастирчица. В него са регистрирани 30 домакинства и трима неженени [Бојанић, Д. 1973, с. 33]. Идентичността на село Манастириче, записано в регистъра от 1454–1455 г., и село Манастирчица от регистъра за 1466 г. би могла да се потвърди и от факта, че са записани като част от тимара на едно и също лице – Айдън, син на Загарджи Караджа, от охраната на крепостта Филурдин [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 76; Бојанић, Д. 1973, с. 33]. След като присъства в най-ранния опис на Видинския санджак, се предполага, че селото е съществувало още от времето на независимата българска държава. Вероятно преди османското завоевание в околностите му е имало манастирска обител, откъдето идва и името на селото.

За манастир „**Арахангел**“ няма запазени сведения от други източници. Не са ясни местоположението и времето на неговото основаване. Отбелязано е, че плащал данък в размер на 50 акчета – твърде скромна сума в сравнение с данъците, плащани от други манастири. Това дава отговор и на някои въпроси, свързани със съществуването му – малък брой на духовенството и скромен

размер на стопанството. Записан е извън регистъра, т.е. до този момент той не е включен в данъчните списъци.

В регистъра на санджака от 1560 г. като част от тимара на Хюсеин, син на Мурад, е записан **манастир „Жукофче“**. Данъкът, който е плащал, е в размер на 200 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 131]. Няма сведения за каноничното му име. Манастирът е регистриран на името на селището, в чиито околности е бил разположен. За първи път село Жукофче е записано в съкратения регистър на санджака от 1454–1455 г. като част от тимара на Делу Яхшиоглу Махмуд и на съвладелеца му – неговия брат Якуб [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 67]. В описа за тези години липсват сведения за съществуването на манастира.

Следващият манастир, който е отбелязан в регистъра, е **„Благовещение“**. Според записа на регистратора той е попадал в тимара на Салтун, син на Хюсеин, и в тимара на Хасан, син на Хюсеин [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 131]. Сумата, която двамата тимариоти получават от манастира, е 50 акчета. Липсата на сведения не позволява да се определи местоположението му. Османският регистратор е отбелязал, че манастирът е записан „извън регистъра“, т.е. до този момент той не е попаднал в данъчните регистри на властта.

В регистъра от 1560 г. като част от султанския хас е записан само един манастир – **„Присад“**. Отбелязаната сума на данъка, който е плащал, е 150 акчета¹. В публикуваните регистри на селищата от нахията няма регистрирано село или мезра с такова име. За думата „присад“ Н. Геров дава няколко значения: 1. Присаждане, присадка, ашладислане; 2. Пъпка или клонче от плодовито дърво за присаждане на по-диво; 3. Калем; 4. Присадено дърво; 5. Вид едри, сочни, сладки круши [Геро̀в, Н. 1901, с. 284]. Значенията на думата дават възможност да се предположи, че вероятно названието на местността се е прехвърлило и върху манастира. Възможно е и съвсем различно разчитане на наименованието му. Липсата на сведения не позволява да се определи местоположението му, както и неговото канонично име. Предвид стойността на данъка, който е плащал, може да се предположи, че е бил обитаван и е притежавал стопанство. Сведения за манастира „Присад“ в други публикувани регистри за санджака няма.

В джизие описа от 1721–1722 г. е записано **„Манастир (и) село Коматиче“** [Атанасов, Х. 2010, с. 19, 50]. В него са били регистрирани 4 души, с приход от 50 акчета [Атанасов, Х. 2010, с. 50]. От записа на османския регистратор се вижда, че най-вероятно манастирът е бил разположен в околностите на с. Коматиче. Местоположението на селото засега не е локализирано.

¹ Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 108. В муфассал регистъра на Прилепския вилает от 1467–1468 г. е регистрирано село Присад [Вж. **Опширен пописен дефтер №4 (1467–1468 година)**... – Турски, с. 105]. От описа става ясно, че селото е било разположено в планинска местност, защото населението му и това на околните села – Кръстец и Степанци, е натоварено със задължението да охранява проход, наречен със същото име „Присад“.

Следващият запазен и проучен документ, даващ сведения за манастирите на територията на нахия Тимок, е джизие описът на Видинския санджак от 1723–1724 г. В описа е регистриран **неименуван манастир** [Атанасов, Х. 2010, с. 204]. Предвид това, че е записан непосредствено след село „Истриче с Камениче – и зир“ може да се предположи, че е бил разположен в околностите на селото. Местоположението на село Истриче не е установено. Според показалеца в книгата „Видин и Видинския санджак“ на Д. Боянич-Лукач село Камениче – и зир е днешното село Долна Каменица, Тимошки срез. В близост до село Долна Каменица се намира и църквата „Света Богородица“, но от оскъдните данни на описа не става ясно дали този неименуван манастир е имал общо със средновековната църква. Османският регистратор съобщава, че манастирът е обитаем, като в него са записани четирима души – Живко, син на Кръсте, нисша; Марко, син на Зравко, нисша; Йосич, син на Стане, нисша; Никин (?), син на Петре, нисша [Атанасов, Х. 2010, с. 204]. Възниква въпросът дали това е действаш манастир, като се има предвид, че в него живеят единствено светски лица, без да бъде записан нито един църковен служител. Възможно е в някакъв период манастирът да е бил напуснат от монасите и да е бил заселен от мирско население.

В същия опис е регистриран и манастир „Суходол“, обитаван от двама души – поп Никие, син на Никола, и Виле, син на Митре, записани като платци от нисша категория [Атанасов, Х. 2010, с. 205]. Възможно е записаният Виле да е помощник на поп Никие. Като се има предвид името, с което е отбелязан, вероятно е да се е намирал в околностите на село Суходол. Това се подкрепя и от факта, че след вписването на манастира е записано и село Суходол с Камениче-и Баля [Атанасов, Х. 2010, с. 205]. Селото е регистрирано и в най-ранния опис на Видинския санджак от 1454–1455 г. [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 62, 75, 216], което предполага, че е съществувало още по времето на свободната българска държава, но в този най-ранен опис на санджака няма отбелязан манастир, което не позволява да се отговори дали е съществувал по времето преди османското завладяване. Сведения за историята на манастира дава запазеният в църквата ктиторски надпис: „... Изписа се храма Рождество Богородично. Започна се през месец юли и завърши се през месец август с настойник йеромонах Пимен в лето 7183 (= 1606) Вукьмир и Павел“ [Тодорова, О. 2012, с. 132]. Като настойник на храма е записан йеромонах Пимен. По всяка вероятност става дума за св. Пимен Зографски. Упоменаването му в надписа потвърждава написаното в житието му, че в продължение на много години той обикалял българските земи, за да проповядва Божието слово, строил и ремонтирал храмове. Явно един от множеството храмове, построени под неговото настойничество, е и Суходолският манастир. Както ще се окаже впоследствие, св. Пимен Зографски завинаги остава свързан с тази обител. В житието му е записано, че в края на живота си отива в Черепишкия манастир, където умира. Мощите му не остават

там, защото манастирът е опожарен. Впоследствие монаси от Суходолския манастир открили гроба и пренесли мощите му в своята обител, където те се съхраняват и днес [Жития на светиите...; Тодорова, О. 2012, с. 132.]

Манастирска мрежа в нахия Свърлиг

В иджмал регистъра на нахия Свърлиг от 1560 г. са вписани два манастира – „Архангел“ и „Свети Никола“. Манастирът „Архангел“ се е намирал между селата Пирковец и Попшица, в околностите на Свърлиг [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 83]. Бил е включен към тимара на спахията Мехмед, син на Мустафа. Данъкът, който се е получавал от него, е 57 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 135]. Сведения за историята на християнската обител дава и откритият в църквата ктиторски надпис: „Съгради се светлия и божествен храм на светите архангели Михаил и Гавраил и прочие сили безплътни при ... Марко и изписа ги ...раба божии презвитер Йоан и брат му М. ... с труд и послушание.... раб божих... Станичир Чочин и синът му Йоан и дъщеря му Гюре от Рудника и Радослав Радивоевин(к)..... .. кръг на слънцето KS, луна, индикт S, месец юли ден.“ [Стојановић, Ј. 1902, с. 132]. Надписът разкрива името на вероятния игумен на манастира – Марко, на двамата зографи, изписали храма, и на ктиторите му. Годината на възобновяването и изписването на църквата не е запазена. Тя може да се разбере като се използват посочените в надписа косвени податки – за кръга на слънцето, месеца и индикта, насочващи към 1518 г. [Стојановић, Ј. 1902, с. 132, бел. 1; за по-ранната история на манастира виж: Стамболийска, А. 2013, с. 67–68].

Другият отбелязан манастир „Исвети Никола“ се е намирал в близост до село Гърбафче, Свърлиг [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 203]. Включен е в границите на султанския хас на териториите, които са били обитавани от филурджиите [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 112]. Тези земи са били вписани в османските регистри, след като това население е било лишено от привилегирования си статут. Може да се смята, че манастирът е съществувал преди 1560 г., а дотогава, поради гореизложените факти, не е бил регистриран. Данъкът от него е 150 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 112], сума, съпоставима с плащаната от голяма част от манастирите в санджака. Според Д. Боянич-Лукач манастирът е съществувал и през 1586 г. [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 203]. Днес, като спомен от някогашната манастирска обител, е останало единствено наименованието на потока Манастирище, вливащ се в р. Гърбавачка, Свърлишко.

Манастирска мрежа в нахия Баня

Сведения за съществуването на манастири на територията на нахия Баня за периода XVI–XVIII в., дават иджмал и фрагментарният муфассал регистър на Видинския санджак за 1560 г. В тях е отбелязан само един манастир, част от тимара на Ахмед, конник на Тимурхан. Патрон на манастира е св. Никола.

Данъкът, който е плащал, е 150 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 125]. И в двата варианта на регистъра от 1560 г. е записано, че се е намирал близо до село Милушинче (Милушинац, Сокобаня) [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 125]. Като се има предвид, че в регистъра от 1560 г. не е посочено уточнението, че е „извън стария регистър“, може да се предположи, че е съществувал и преди 60-те години на XVI в.

Манастирска мрежа в нахия Черна река

В иджмал регистъра на Видинския санджак от 1560 г. е записан **манастир „Лозиче“**. Според изследванията на Д. Боянич-Лукач манастирът е спадал към нахия Черна река. Намирал се е югоизточно от село Криви вир, Болевецки срез, на територията на днешна Сърбия [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 208, за поранната му история виж **Стамболийска, А.** 2013, с. 62]. В околностите на селото и до днес е запазена сградата на църква. Именно тя е известна сред местното население като Лозиче [Бошковић, Ђ., с. 207, 210, сл. 69; с. 211, сл. 70]. Отговорът на въпроса кой е християнският му покровител се намира в самия храм. Както личи от стенописа, разположен в нишата над входната врата на църквата, храмът има за патрон Архангел Гавраил [**Манастир Лозица**]. Регистриран е като част от султанския хас [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 38]. Предвид това, че османската данъчна система не предвижда облагането с данъци на църкви и че посочената в текста като църква – Лозиче, в по-късните регистри от XVI в. вече е записана като манастир, може да се смята, че и през XV в. тя също е била манастир, а записването ѝ като църква е грешка на османския регистратор [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 83, 208; Бошковић, Ђ. 1950, 1, с. 207, 210 сл. 69, 211, сл. 70; Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 38]. Данъкът, който плащал, е 70 аспри. Видът на регистъра не дава възможност да се проследи броят на монасите. При сравнение на описите от 50-те и 80-те години на XV в. с данните от 1560 г. се вижда, че в последния регистър данъкът на манастира е намален с 30 акчета. Не е ясна причината за това дали е намалял броят на монасите, дали причината трябва да се търси в размера на манастирското стопанство, или заради включването му в султанския хас. В описа от 1586 г. манастирът отново е регистриран. В него са записани двама монаси – Теодор и Балдувин. Отражена е земеделска продукция и добитък, които манастирът плаща като данък, и техният финансов еквивалент: половин мера пшеница – 20 аспри, половин мера ечемик – 10 аспри, половин мера – овес – 6 аспри, 1 медра шира – 6 аспри, пчеларина (?) – 6 аспри, юшур за зеленчукова градина – 6 аспри, юшур за воловете – 6 аспри, овчарина – 5 аспри, което означава, че имат само 10 овце, такси и глоби – 5 аспри – общо 70 аспри [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 65].

На територията на нахия Черна река се е намирал и манастирът „**Лопузна**“ (Лопушна) [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 83]. Бил е разположен между селата Криви вир и Луково. Фактът, че е регистриран в най-ранния опис на

Видинския санджак от 1454 г. показва, че вероятно е съществувал още по време на свободната българска държава [за по-ранната му история виж **Стамболийска, А.** 2013, с. 62; **Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 83, **Кил, М.** 2002, с. 68, **Боянич-Лукач, Д.** 1978, с. 41, **Бошкович, “.** 1950, с. 206–207, с. 209, сл. 64; с. 210, сл. 65 и сл. 66]. Освен османските регистри сведения за историята на манастира дава и запазеният ктиторски надпис, разположен на западната стена на наоса, над входа, непосредствено свързан с ктиторската композиция върху северната и западната стена. Надписът е следният:

- 1 † изколениемъ ѿца и поспешенїемъ с(ь)на · и съвршениемъ с(вѣ)таго д(ѹ)ха · си с(вѣ)ти/
- 2 храм(ь) с(вѣ)таго архїерарха и ч҃уд(о)твѣрца Николи · съзида га иже въ Х(ри)ста Б(о)га вл(а)-говѣрни/
- 3 и х(ри)столюбиви г(оспо)д(и)нь Іѡаннь Радѹль воевода · и г(о)с(поди)нь всен земли оугровлахискон · и вели/
- 4 ки парькалабъ жѣпанъ Гергина · при иг҃мену іермонахѹ Геласїю · в лѣт(о) · ̃З · ̃Ѳ · /
- 5 и попи(са) се при иг҃мену іермонахѹ Ѳеод(о)рѹ · трудоми и подвигом(ь) раба в(о)жнега княза/
- 6 Богои и господѣ его Маре и чед(а) ихъ · въ лѣт(о) · ̃З · ̃Ѳ · 1 · кръгъ с(ь)л(ь)нцѹ · ̃Ѳ · 1 · л҃ни · ̃Н · иньд(и)ктишн(ь) · ̃П · /
- 7 епахто · ̃Е · Ѳемелїо · ̃Я · м(ь)с(ѣ)ца октовїа · ̃КС · днь.

От него се чете, че вижда на манастира е св. Никола. Неизвестно кога е бил разрушен. Възстановен е през 1501 г. от влашкия воевода Йоан Радул и паркалаб жупан Гергин по времето на игумена йеромонах Геласий. Зографисан е девет години по-късно, през 1510 г., при игумена йеромонах Теодор. Ктитори на храма, дарили средства за зографисването му, са княз Богой, съпругата му Мара и техните деца [**Стојановић, Л.** 1903, с. 123].

Според данните, изнесени от холандския османист М. Кил, манастирът е регистриран и в иджмал регистъра от 1528/1530 г. [**Кил, М.** 2002, с. 68]. Следващото му споменаване е в иджмал регистъра от 1560 г., където е записан като част от султанския хас и данъкът му е в размер на 80 акчета [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 107]. Манастирът „Св. Никола“ е записан и в регистъра от 1586 г., като е отбелязано, че е бил обитаван от трима монаси – Ликурий, Гавраил и Мартирийо [**Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 65]. Годишният му данък възлиза на 80 акчета и се разпределя по следния начин: 1 мера пшеница – 40 акчета, ½ мера ечемик – 10 акчета, ½ мера овес – 6 акчета, 1 ведро шира – 6 акчета, пчеларина – 6

акчета, юшур за зеленчукова градина – 3 акчета, юшур за овошки 2 акчета и такси и глоби – 6 акчета [Божанић-Лукач, Д. 1978, с. 65]. По време на австро-турските войни през XVII–XVIII в. манастирът вероятно е запустял и повече не е бил възстановен [Кнежевић, Б. 1986, с. 89 и бел. 29].

Част от тимара на Юсуф, син на Чирак Хазър, е манастирът „Луково“. Записан е на името на село Луково, Болевацки срез, в чиито околности се е намирал. Патрон на манастира е св. Лука [Бошковић, Б. 1950, с. 206, 209, сн. 62–63]. Регистриран е в иджал регистъра от 1454 и този от 1489 г. [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 68, Божанић-Лукач, Д. 1978, с. 38]. Следващото му споменаване е в описа от 1560 г. отново като част от спахийски тимар [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 133]. Османският регистратор е добавил уточнението, че е разположен в близост до село Сас [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 132–133]. От данъчните му задължения се вижда, че данъкът му възлизал на 300 акчета Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 132–133], сравнително висока сума на фона на манастири, които плащат по 30, 50 или 100 акчета. В муфасал регистъра от 1586 г. манастирът отново е вписан. Отражено е присъствието на седем духовни лица – старец монах Алдомин, дяк Тоша (?), монах Степан, Сима Милша (?), старец монах Ликури, дяк Генеди, Блад Пава (?) [Божанић-Лукач, Д. 1978, с. 65]. Затова, че манастирът е сред притегателните християнски центрове, свидетелства увеличаването на монашеското братство – от четирима монаси през 1454, през 1568 г. те са вече седем. Данъкът, който плаща, е 300 акчета годишно и се разпределя по следния начин: 3 мери пшеница – 120 акчета, 1 мера ечемик – 20 акчета, 2 мери овес и смесено жито – 40 акчета, 10 ведра шира – 60 акчета, 30 акчета за юшур за зеленчукова градина, а също и 30 акчета дава старецът Алдомин за воденицата с едно витло (макара) [Божанић-Лукач, Д. 1978, с. 66]. За по-високия данък, който е плащал в сравнение с останалите манастири, които ще бъдат разгледани по-долу, има няколко основни причини: 1. големият брой духовни лица, които обитават манастира. Това вероятно се дължи на споменатия вече факт, че в близост се е намирало рударското село Сас, което се ползвало със значителни привилегии. Населението на селото спада към категорията със специални задължения и по тази причина е освободено от плащането на различни данъци и такси. Това вероятно е дало отражение и върху развитието на манастира; 2. Възможно е обработваемите земи, притежавани от манастира, да са значителни по площ и съответно добивът от тях да е висок. Както личи от данъчния регистър, широко застъпени са зърнените култури – пшеница, ечемик, овес, отглеждат се и лозя. Манастирът е притежавал и воденица. Липсата на изворов материал прави невъзможно да се проследи понататъшното развитие на обителта.

Манастирът „Успение на света Богородица“ /Крепичевец/. Името му е отбелязано в иджмал регистър от 1466 г. с името „Пречиста“ [за по-ранната

му история виж **Стамболийска, А.** 2013, с. 65]. В описа от 1531–1535 г. манастирът отново е регистриран. Данъкът, който е плащал, е 250 акчета **Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 64]. В иджмал регистъра за 1560 г. манастир „Крепичофче“ е записан като част от султанския хас. Плащаният данък, отбелязан в този регистър, е в размер на 180 акчета [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 106]. Манастирът е записан и в регистъра от 1586 г. Тогава в него са отбелязани четирима монаси – монах Пахомий, монах Янихии, поп Аврам и дяк Пахомир [В сръбския текст е написано като Јанићије. **Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 65]. Регистрираният данък е в размер на 180 акчета. Тук се включват 2 мери пшеница на стойност 80 акчета, 1 мера ечемик – 20 акчета, 4 мери овес – 48 акчета, 3 медре шира – 18 акчета, пчеларина – 2 акчета, юшур за зеленчукова градина – 1 акче, юшур за овошки – 1 акче, овчарина – 8 акчета и парични такси и глоби – 3 акчета [**Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 65]. Други сведения за него няма. Във вътрешността на манастирската църква има следи от стенопис от първата половина на XVI в. На външната фасада, над вратата има запазен живописен слой от XVII в. Според Д. Бошкович иконостасът е бил зазидан и е покрит с фрески [**Бошкович, Б.** 1950, с. 204, 207 сн. 58–59].

Манастирът „Свети Георги“ е регистриран в иджмал регистъра от 1560 г., като част от султанския хас. Намирал се е в околностите на село Бучия [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 106]. Манастирът е записан „извън описа“, т.е. за първи път попада в данъчните списъци. Плащал е годишен данък от 80 акчета [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 106–107]. В описа от 1586 г. отново е вписан [**Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 65]. Записан е с годишен данък от 80 акчета, включващ: 1 мера пшеница или 40 акчета, 2 мери овес и смесено жито на стойност 24 акчета, 2,5 медре шира на стойност 15 акчета [**Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 65]. Прави впечатление, че данъкът му за един почти четиридесетгодишен период не е променил своя размер.

Манастир „Калайева“ е записан в регистъра от 1560 г. [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 107]. От името му може да се съди, че се е намирал в околностите на село Калайево, регистрирано в описа от същата година като „село Калайево, с друго име Весниче“ [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 105]. Данъкът, който е плащал е в размер на 800 акчета [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 107]. За манастира е отбелязано, че плащал, и пазарни такси. Това дава основание да се смята, че около него се е организирано тържище. В по-ранния опис от 1542 г. манастирът също е записан [**Бојанић-Лукач, Д.** 1978, с. 67], от което може да се предположи, че е основан по-рано. Липсват сведения за каноничното му име.

Манастир „Лофче“. В иджмал регистъра от 1560 г. манастирът е записан по името на селото, в чиито околности се е намирал. Според Д. Боянич-Лукач селото се е намирало в близост до Зайчар [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 208]. Днес в района има р. Ловачка, която се влива в Черни Тимок, община Зайчар. Каноничното му име не е известно [**Боянич-Лукач, Д.** 1975, с. 104]. Плащал е

данък от 500 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107]. Османският регистратор е добавил уточнението, че манастирът е „извън регистъра“. Това обаче не е основание да се смята, че е новосъздаден. Като аргумент в полза на това твърдение се използва фактът, че манастирът е обложен с пазарни такси [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107], т.е. около него най-вероятно са се развивали търговски отношения. За да бъде записан в регистрите като плащач пазарни такси, се предполага, че тържището или панаирът са функционирали от по-ранно време.

Манастир „Ягода“. В описа от 1560 г. е регистриран манастир „Ягода“ [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107]. Интересно е името, с което е записан. В описа няма населено място с такова наименование. Той вероятно носи името на местността, където е бил разположен. Османският регистратор е направил уточнението, че манастирът е извън предишните регистри [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107]. Това едва ли е така, като се има предвид, че в разглеждания опис е записано, че е плащал пазарни такси. По всяка вероятност е съществувал преди 1560 г., предвид пазара или панаира в неговата околност, но до този момент е бил разположен на територия, която не е била вписана като данъчно обложена. Османската власт е получавала от него данък в размер на 500 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107]. Няма сведения за християнския покровител на обителта.

Манастир „Чума“. В описа от 1560 г. е записан и манастир „Чума“ (възможно Хума). Отбелязан е „извън регистъра“. Данъкът, който е плащал, е на стойност 400 акчета [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 107]. Опит за локализацията му може да се направи на основата на данните от иджмал регистъра за 1454–1455 г. В него е записано село Хумяне с четири домакинства [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 67]. Д. Боянич-Лукач свързва името на селото с река Умачки поток, която се влива в р. Злотска, Болевацки срез [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 218]. Селото не е регистрирано в описа от 1560 г. В същия регистър са записани села, разположени в района на р. Злотска. По течението на реката се е намирало село Сумраковец, на изток от реката е разположено село Шарбановец, на запад от реката се намира село Подгориче [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 105]. Някъде в този район, разположен по поречието на р. Злотска, вероятно се е намирал и манастирът Чума (или Хума).

Според данните от регистъра от 1560 г. в нахията са описани и няколко малки манастира заедно със селата, около които са се намирали [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 64]. Към данъка от дървенджийското село Аснич (Оснич) [Боянич-Лукач, Д. 1975, с. 106] е записан и данъкът от манастира „Света Троица“ на стойност 30 акчета [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 64–65]. В регистъра от 1586 г. манастирът отново фигурира. Към тази година в него няма записан духовник и вероятно е обслужван от свещениците на околните села [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 65]. Други сведения за манастира няма.

В общата сума на данъка, който плащат жителите на село Крушево, е записан и данъкът от манастира „Лесковец“ в размер на 60 акчета [Бојанић-

Лукач, Д. 1978, с. 65]. Днес в околностите на село Лесковац има местност „Манастирище“. Топонимът подсказва, че не е изключено манастирът да се е намирал там [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 65]. В регистъра от 1586 г. манастирът отново е споменат. Към тази година в него няма регистриран свещеник. Други сведения за обителта липсват [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 65].

Западно от с. Звездан, на левия бряг на р. Черни Тимок, са открити основите на църковен храм [Бојанић-Лукач, Д. 1978, с. 17; Стричевић, Ђ., Суботић, Г. 1959, с. 307–314]. Сведения за храма и неговия покровител дават частично запазените до втората половина на XIX в. основи, от които днес не е останала и следа. Църквата е била зидана с тухли и камъни. Олтарът е бил преграден. На средата на църквата във височина около 4 м се издигал купол с височина около 3 м, така височината на църквата е около 7 м. Вътрешността на църквата и купола са изписани с образи на светци. Информация за църквата дава проведената през 1863 г. научна експедиция под ръководството на Йосиф Панчич. Неговият разказ е следният: „... когато се приближихме, видяхме няколко гроба с прости каменни плочи. Основите са кръст в правилен квадрат, страните от кръста са изнесени в някаква степен към сводовете, над тях е построена кръгла кула с купол. Куполът и сводовете бяха малко разрушени. Живописиста беше хубава и още се държеше на зидовете. Според народното предание църквата е построена от воеводата Богдан“ [Поповић, К. 1867, с. 91–92]. На южната стена на олтара се е намирало запазено изображение на църквата, личал е надпис, на който се е четяло **СТГО НКОЛЫ** [Стричевић, Ђ., Г. Суботић 1959, с. 312].

Според данъчните регистри от втората половина на XV в. броят на записаните манастири е 13. За следващия XVI в. според данните на публикуваните регистри броят на записаните манастири е значително по-висок, те са вече 26. На територията на епархията за този период са записани и манастири, които до този момент не са попаднали в данъчните описи. Вероятните причини за отсъствието им до този момент трябва да се търси в две посоки: 1. наличието на голям брой нерегистрирани селища, наречени условно „свободни“, около които са били разположени манастирите, и 2. в регистъра от 1560 г. османският чиновник стриктно е изпълнил разпоредбата на султан Селим II (1566–1574) за прецизна регистрация на данъчно обложените единици. В описите от XVI в. прави впечатление голямата концентрация на манастири в нахия Черна река – дванадесет. Вероятно това отразява предосманска традиция, но свидетелства и за интензивен християнски живот. През XVII в. в разгледаните описи са регистрирани само три манастира, които фигурират и в регистрите от предходния век – два в нахия Фетх-юл ислям и един на територията на нахия Тимок. Останалата част от манастирите, които са съществували през XVI в., не е отбелязана. През този период по редица причини и предвид водените военни

действия те не са вписани. През XVIII в. на територията на Видинска епархия са записани четири манастира – един в нахия Фетх-юл ислям и три в нахия Тимок, като два от манастирите във втората нахия са регистрирани за първи път в описа.

В сравнение с размера на данъците, които са плащали манастирите, регистрирани през XV в., то регистрираните през XVI в. плащат значително по-високи данъци – по 300–400 акчета. В иджмал регистъра на Видинския санджак от 1560 г. е отбелязано, че някои от манастирите, спадащи към султанския хас, са обвързани и с пазарна такса. Вероятните възможности могат да бъдат свързани с това, че излишъкът от манастирската продукция се изнася на пазара и манастирът е задължен да плати такса или е регламентирана търговска дейност. Може да се предположи, че става въпрос за годишни търгове. По време на османската власт думата „търг“ се заменя с турската дума „пазар“. Вероятно около тези манастири на храмовите им празници е ставало събиране на производители и потребители, при което естествено се е извършвала и търговска дейност. За тази дейност монасите били задължени да плащат на хазната. Липсата на подробна информация не дава възможност да се проследи как точно е уреден въпросът с регламентирането на пазарните такси и търговските отношения два века след османското завоевание. Данните от описа подсказват, че търговията е била забелязана от османската администрация и тя не е пропуснала възможността да извлече приходи за хазната. Като се има предвид, че манастирите са отбелязани с пазарни такси, може да се приеме, от една страна, че те като центрове на християнството имат важно значение за този район и търговията е част от поклонническата традиция, а от друга – на храмовия празник става събор, който тясно се свързва с търговска дейност. Това преплитане на църковния празник с търговията е лесно обяснимо. Като се има предвид струпването на множество хора, дошли за празника, т.нар. поклонници, които в един момент вече се разглеждат като купувачи и производители. Съборът в деня на храмовия празник независимо дали на енорийска църква, или манастир както в миналото, така и днес е важна част от обществения живот. Съборът или панаирът са светската страна на църковния празник. Колкото повече се засилва тя за сметка на богослужебната, толкова повече и стопанското му значение расте [Гълъбова, Л. 2004, с. 237].

Разгледаните манастири през периода XVI–XVIII в. обогатява, както манастирската карта на Видинска епархия, така и на българските земи като цяло. Съществуването на част от тях още от периода на свободната българска държава показва, че те устояват на превратностите на времето и поддържат живи християнския дух и традиции в този район на Балканите. През разглеждания период една част от манастирите престават да съществуват, други са вписани за първи път в регистрите, т.е. до този момент те са били извън османските документи, което, от своя страна, не означава, че са новосъзда-

дени. Причините да не бъдат вписани от османския регистратор са разнообразни и бяха разгледани в текста. Според запазените сведения част от манастирите са обитавани от духовни лица, други – от светски, а за трети липсват сведения. За разлика от други райони, където съществуват водещи манастирски центрове, като Рилския, Осоговския, Пшинския и др., на територията на Видинска епархия в разглеждания район засега такъв не може да се открие. Въпреки това запазените сведения в регистрите, наименованията на местности, свързани с някогашен манастирски живот, основите на църковни сгради и зидове, почти заличените ликове на светци, покровители на храмове и останалите ктиторски надписи свидетелстват, че християнската вяра в тази част на Видинска епархия е била жива и се е поддържала от християни, които пазят като ценно съкровище пламъка на вярата и го предават от поколение на поколение.

Манастири в западните нахии на Видинския санджак като част от Видинска епархия – XVI–XVIII в.

Нахия	Манастир	Година
Фетх-юл ислям	„Виратна“	1560 г.
	„Света Тороиче“	1560 г., 1586 г., 1718 г., 1884 г.
	„Въведение Пречисте“	1560 г.
	„Свети Никола“	1560 г., 1684 г., 1868 г.
	„Света Тороиче“	1560 г.
Тимок	„Пречиста“	1560 г.
	„Арахангел“	
	„Жукофче“	
	„Благовещение“	
	„Присад“	
	Манастир и село Коматиче	1721–1722
	Суходолски манастир „Рождество Богородично“	1723–1724
	Неименуван манастир	1723–1724

Свърлиг	„Архангел“	1478, 1518, 1560 г.
	„Свети Никола“	1560 г., 1586 г.
Баня	„Свети Никола“	1560 г.
Черна река	„Св. Архангел Гавраил“ /Лозиче/	1454, 1560 г., 1586 г.
	„Лопушна“	1454, 1501 г., 1528/1530 г., 1560г. 1585 г.
	„Луково“	1454 г., 1489 г., 1560 г., 1586 г.
	„Успение на Света Богородица“ /Крепичевац/	1466 г., 1531/1535 г., 1560 г., 1586 г.
	„Свети Георги“	1560 г., 1586 г.
	„Калайева“	1542 г., 1560 г.
	„Лофче“	1560 г.
	„Ягода“	1560 г.
	„Чума/ Хума“	1560 г.
	„Св. Троица“	1560 г., 1586 г.
	„Лесковец“	1586 г.
	„Св. Никола“	–

Размер на данъците на манастирите в западните нахии на Видинска епархия според иджмал регистъра от 1560 г.

<i>Нахия</i>	<i>Доход до 50 акчета</i>	<i>Доход от 51 до 100 акчета</i>	<i>Доход от 101 до 500 акчета</i>	<i>Доход от 501 до 1000 акчета</i>	<i>Доход над 1000 акчета</i>
Феих-юл ислям	-	1	4	-	-
Тимок	2	1	2	-	-
Свърлиг	-	1	1	-	-
Баня	-	-	1	-	-
Черна река	1	3	5	1	-

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници/извори

Атанасов, Х. 2010 – Християн Атанасов. Християни и евреи във Видинско – Джизие описи на Видинския санджак от 20-те години на XVIII век. Архивите говорят № 62, София, 2010. [Hristiyan Atanasov. Hristiyan i evrei vav Vidinsko – Dzhizie opisi na Vidinskia sandzhak ot 20-te godini na XVIII vek. Arhivite govoryat № 62, Sofia, 2010.]

Божанић, Д. 1973 – Душанка Боянич. Фрагменти збирног пописа видинског сандџка из 1466 године. – В: Мешовита грађа, 2, 1973, 5– 79. [Dushanka Bojaniћ. Fragmenti zbirnog popisa vidinskog sandџka iz 1466 godine. – V: Meshovita graђa, 2, 1973, 5–79.]

Боянич-Лукач, Д. 1975 – Душанка Боянич-Лукач. Видин и Видинския санджак през XV–XVI век. Документи от архивите на Цариград и Анкара. София, 1975. [Dushanka Boyanich-Lukach. Vidin i Vidinskia sandzhak prez XV–XVI vek. Dokumenti ot arhivite na Tsarigrad i Ankara. Sofia, 1975.]

Ихчиев, Д. 1905 – Диаманди Ихчиев. Материали за историята ни под турското робство. – Известия на Историческото дружество в София, ч. I, София, 1905. [Diamandi Ihchiev. Materiali za istoriyata ni pod turskoto robstvo. – Izvestia na Istoricheskoto druzhestvo v Sofia, ch. I, Sofia, 1905.]

Кабрда, Й. 1957 – Йосиф Кабрда. Два берата на софийския и видинския митрополит от първата половина на XVIII век – Известия на Института за българска история, VII, 1957, 377–395. [Yosif Kabrda. Dva berata na softiyskia i vidinskia mitropolit ot parvata polovina na XVIII vek – Izvestia na Instituta za balgarska istoria, VII, 1957, 377–395.]

Маджарски пътеписи за Балканите, т. 2 – Маджарски пътеписи за Балканите XVI–XIX век= Т. 2. Подбор, прев. и коментар П. Миятев, София, 1976. [Madzharski paterpisi za Balkanite XVI–XIX vek, T. 2. Podbor, prev. i komentar P. Miyatev, Sofia, 1976.]

Мишев, Д. 1931 – Димитър Мишев. Официални документи от XVIII в. за Видинската епархия, Църковен архив. София, 1931. [Dimitar Mishev. Ofitsialni dokumenti ot XVIII v. za Vidinskata eparhia, Tsarkoven arhiv. Sofia, 1931.]

Опширен пописен дефтер №4 (1467–1468 година)... – Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер №4 (1467–1468 година), Скопје, 1971. [Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod: Opshiren popisen defter №4 (1467–1468 godina), Skopje, 1971.]

Стојановиќ, Ј. 1902 – Љубомир Стојановиќ. Стари српски записи и натписи, II. Београд, 1902. [Lubomir Stojanoviћ. Stari srpski zapisi i natpisi, II. Beograd, 1902.]

Стојановиќ, Ј. 1903 – Љубомир Стојановиќ. Стари српски записи и натписи, II. Београд, 1903. [Lubomir Stojanoviћ. Stari srpski zapisi i natpisi, II. Beograd, 1903.]

Публикации

Балкански, Т. 1996 – Тодор Балкански. Трансилванските (седмиградските) българи. Етнос. Език. Етнонимия. Ономастика. Просопографиј. Велико Търново. [Todor Balkanski. Transilvanskite (sedmigradskite) balgari. Etnos. Ezik. Etonimija. Onomastika. Prosopografii. Veliko Tarnovo.]

Бојаниќ-Лукач, Д. 1968–1969 – Душанка Бојаниќ-Лукач. Крајина у време турске владавине. – Гласник етнографског музеја у Београду, 31–32, 1968–1969. [Dushanka Bojaniћ-Lukach. Krajina u vreme turske vladavine. – Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu, 31–32, 1968–1969.]

Бојаниќ-Лукач, Д. 1978 – Душанка Бојаниќ-Лукач. Зајечар и Црна река у време турске владавине (XV–XVIII век). – Зајечар и околина. Гласник етнографског музеја, 1978, 23–91. [Dushanka Bojaniћ-Lukach. Zajechar i Tsrna reka u vreme turske vladavine (XV–XVIII vek). – Zajechar i okolina. Glasnik etnografskog muzeja, 1978, 23–91.]

Бошковиќ, Ђ. 1950 – Ђурђе Бошковиќ. Средњевековни споменици североисточне Србији. – Старинар, Београд, 1950, 185–218. [Boshkoviћ, Ђ. Sredњevekovni spomenitsi severoistochne Srbiji. – Starinar, Beograd, 1950, 185–218.]

Василев, Ѕ. 1999 – Ѕордан Василев. Летописи за Видинска епархија. Пловдив. [Yordan Vasilev. Letopisi za Vidinska eparhia. Plovdiv.]

Геровъ, Н. 1901 – Найдень Геровъ. Речникъ на българския език, събрал и изтлъкувалъ Найдень Геровъ. Ч. IV, Пловдив. [Nayden Gerova. Rechnika na balgarskia ezik, sabral i iztlakuvala Naydena Gerova. Ch. IV, Plovdiv.]

Гълъбова, Л. 2004 – Лиана Гълъбова. Панаирът и религиозната традиција. – В: Панаири, пазари, тържища в българските земи (доклади и научни съобщения от национална научна конференция). София, 2004, 232–244. [Liana Galabova. Panairat i religioznata traditsia. – V: Panairi, pazari, tarzhishta v balgarskite zemi (dokladi i nauchni saobshtenia ot natsionalna nauchna konferentsia). Sofia, 2004, 232–244.]

Жития на светиите... – Жития на светиите. Под редакцијата на Партений, епископ Левкийски и архимандрит д-р Атанасий (Бончев). София: Синадално издаателство, 1991. [Zhitia na sviitiite. pod redaktsiyata na Parteniy, episkop Levkiyski i arhimandrit d-g Atanasiy (Bonchev). Sofia: Sinodalno izdatelstvo, 1991.]

Кил, М. 2002 – Махиел Кил. Изкуство и общество в България през турскиот период, София. [Mahiel Kil. Izkustvo i obshtestvo v Bulgaria prez turskia period, Sofia.]

Кнежевиќ, Б. 1985 – Бранка Кнежевиќ. Манастир Манастирица – предање и историја. – Saopstenje, XVII, 1985, 161–166. (http://www.heritage.gov.rs/Download/Saopstenja/Saopstenje%20XVII%201985/Saopstenje_XVII_1985_Manastir_Manastirica.)

pdf., посетен јуни 2018) [Branka Knezheviћ. Manastir Manastiritsa – predanye i istorija. – Saopštenje, XVII, 1985, 161–166.]

Кнежевић, Б. 1986 – Бранка Кнежевић. Манастир Лапушња. – Саопштења XVIII, Републички Завод за заштиту споменика културе СР Србије, Београд, 1986, 83–114. [Branka Knezheviћ. Manastir Lapushња. – Saopshtheња XVIII, Republichki Zavod za zashtitu spomenika kulture SR Srbije, Beograd, 1986, 83–114.]

Неофит, митр. Видински, 1924 – Неофит, митрополит Видински. *Видинска епархија. Историческо минало и съвременното ѝ състояние.* София: Народна печатница „Витоша“. [Neofit, mitropolit Vidinski. Vidinska eparhia. Istorichesko minalo i savremennoto i sastoyanie. Sofia: Narodna pechatnitsa „Vitosha“.]

Цухлев, Д. 1932 – Димитър Цухлев. История на града Видин и неговата област (Видинско, Кулско, Белоградчишко, Ломско, Оряховско, Врачанско, Фердинандско, Берковско и Крайна). София. [Dimitar Tshlev. Istoria na grada Vidin i negovata oblast (Vidinsko, Kulsko, Belogradchishko, Lomsko, Oryahovsko, Vrachansko, Ferdinandsko, Berkovsko i Krajna). Sofia.]

Радосавлиевич, Н. 2004 – Недялко Радосавлиевич. Видин – българско и сръбско духовно средище. – В: Черно море между истока и запада. Река Дунав мост между народи и култури. Варна, 2004, 204–220. [Nedyalko Radosavlievich. Vidin – balgarsko i srabsko duhovno sredishte. – V: Chernno more mezhdru iztoka i zapada. Reka Dunav most mezhdru narodi i kulturi. Varna, 2004, 204–220.]

Радосављевић, Н. 2002 – Недељко Радосављевић. Видинска митрополија 1739–1834= – Историски часопис, књ. XLIX (2002), 163–182. [Nedyalko Radosavlieviћ. Vidinska mitropolija 1739–1834= – Istorijski chasopis, књ. XLIX (2002), 163–182.]

Стамболийска, А. 2013 – Атанаска Стамболийска. Манастирската мрежа във Видинският санджак през XV век. – В: Стандарти на всекидневието през Средновековието и Новото време, т. 2. Велико Търново, 2013, 61–72. [Atanaska Stamboliyska. Manastirskata mrezha vav Vidinskia sandzhak prez XV vek. – V: Standarti na vsekidnevieto prez Srednovekovieto i Novoto vreme, t. 2. Veliko Tarnovo, 2013, 61–72.]

Стричевић, Ђ., Суботић, Г. 1959 – Ђ. Стричевић, Г. Суботић. Ископавање зајевачке цркве. – Старијар, IX–X, 1958–1959, Београд, 1959, 307–314. [Ђ. Stricheviћ, G. Subotiћ. Iskopavanje zanyevachke tsrkve. – Starinar, IX–X, 1958–1959, Beograd, 1959, 307–314.]

Тодорова, О. 2012 – Олга Тодорова. Пимен Зографски. – В: Бележити българи (под ред. на Пл. Павлов). Том 4. София, 2012. [Olga Todorova. Pimen Zografski. – V: Belezhiti balgari (pod red. na Pl. Pavlov), Tom 4. Sofia, 2012.]

Интернет базирани източници

Манастир Буково – Манастир Буково (Епархија тимочка)/ Историјат <<https://manastirbukovo.org/istorijat/>> [достъпен септември 2018]

Манастир Лозица – Српска Православна Епархија тимочка/ Манастир Лозица <<http://eparhija-timocka.org/manastiri/manastir-lozica/>> [посетен, јануари 2019]